

Ք Ր Ո Ն Ի Կ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միությունը.
Ծ. Լապյեյանի « Ակպոմ » :

« Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը » որ 1906ին հիմնուեցաւ Գահիրէի մէջ՝ նախաձեռնութեամբ Պօղոս փաշա Նուպարի, հրատարակեց վերջերս իր եռամսայ գործունէութեան տեղեկագիրը : Անհար է՝ ունէ հայու համար՝ կարգաւ այդ տեղեկագիրը առանց խորին գոհունակութեան : Միութեան հիմնադիրները ցանկացած են կազմել հայկական ընկերութիւն մը որ « Ալիանս Իգրայէիթ »-ին համարժէքն ըլլայ սեղ համար :

Այս առաջին երեք տարիներուն մէջ, — ինչպէս Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդր. վարչ. ժողովն ալ կը յայտարարէ իր տեղեկագրով — Միութիւնը շէ կրցած ունենալ անշուշտ գործունէութիւն մը այնքան բազմաձև ու լայն ծրագրով ինչպէս է « Ալիանս Իգրայէիթ »-ինը :

Թէ ի՞նչ է ծրագիրը Հրեական այդ մեծ ընկերութեան և թէ ի՞նչ ըրած է ան իր բազմամսայ կեանքին մէջ, այդ մասին ընդարձակօրէն գրած եմ « Անահիտ »-ի 1902 ղեկամբներէ թիւին մէջ, ինչպէս և 1905 հոկտ.-նոյ, ցանկութիւն յայտնելով նմանօրինակ ընկերութիւն մը մեր մէջ հաստատուած տեսնել, ընկերութիւն մը որուն շուրջը խմբուեալ հայութեան այն սենցանգուած տարրերը որ յեղափոխական միջոցներով գործելու համարիտ չըլլալով պարտաւոր էին գոնէ խաղաղ միջոցներով, բայց լայն և ուժեղ կազմակերպութեամբ մը, ծպատել հայ ժողովրդին կեանքը պահպանելու և զօրացնելու : Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը իր առաջին երեք տարուան շրջանին մէջ՝ տարամբերօթեմէ ձգտած է ահաւոր թշուառութեան մը մատնուած Թուրքահայաստանի հայ բնակչութեան օգնութիւն հասցնելու : Ասիկա ինքնին շատ յարգելի և կարևոր քործ մըն էր. ժողովուրդ մը՝ զարգանալու համար՝ նախ պէտք է ապրի . իր կեանքը ապահովելու համար՝ իր քաղաքական պայմանները բարելաւելու ձգտող

քաղաքական գործունէութեան մը հետ զուգահեռաբար՝ թշուառութեան մէջ փճանալու ան՝ միջական վտանգին դէմ զինքը պաշտպանող գործունէութիւն մը անհրաժեշտ էր . այդ գործը անշուշտ Հ. Բ. Ը. Միութեան հիմնուելէն առաջ, և անոր հիմնուելէն ետքն ալ, շատ մը հայ հաստատութիւններ, կազմակերպութիւններ և անհատներ կատարած են . բայց Հ. Բ. Ը. Միութիւնը զայն կատարած է՝ շատ ընդարձակ սահմանի մը մէջ՝ այնպիսի մեթոտաւոր կանոնադրութեամբ մը, ապահով ու փութկոտ ձեւով որ հաղուագիւտ են մեր մէջ և ամենամեծ գովեստի արժանի են : Ինչ որ արդէն՝ ըստ իս՝ ամենէն նկատելին և բերկրաւորին է այդ տեղեկագիրին թեւադրած ապաւորութեանց մէջ, ճիշդ այն կուռ ու տեւական կազմակերպութեան, մեթոտաւոր գործունէութեան ոգին է, այդ ընկերութեան փոխանցուած իր գլխաւոր հիմնադրէն՝ եւրոպաձեւ գիտական յստակ մտքով, բարձրօրէն գործնական ոգւով օժտուած այն հայէն՝ որ է Պօղոս փաշա Նուպար Հ. Բ. Ը. Միութեան այս երեք տարուան միջոցին ամենէն կարևոր գործը, ինչի համար, նպաստամատոյց գործունէութեան շատ յարգելի և արդիւնաւոր ջանքերէն իսկ աւելի կարևոր . գործը ու յարատեւ կեանքի մը կարելիութիւնն ինքզինքին վճռապէս ապահոված ըլլալն է : Գործիքը վերջնապէս պարտաւոր է այլեւ, ճապարկ աւտովուն . շնորհիւ անոր, այժմէն կրնանք գուշակել, Հայերը պիտի ունենան հայկական « Ալիանս » մը :

Երեք տարուան մէջ Միութիւնը գոյացուցած է, մուտքի վճարով, ամսափճարով, նուիրատուութիւններով, ևս 12,647 եգիպտ. օսկիի գումար մը, որուն 8,718 օսկին պահուած կը մնայ՝ իբր անձեռնմխելի գրամագուրի՝ ըստ ընկերութեան կանոնադրին մէջ հետադարձ ու շատ գովելի յօդուածին, իսկ մնացեալը մեծ մասամբ ուղարկուած է Թուրքիոյ (և մասամբ՝ Կովկասի) թշուառ Հայերուն . նպաստները աւարկուած են ոչ միայն իբր հացափէն ծառայելու, այլ՝ աւելի գործնական ըմբռնումով մը բարեգործութեան՝ կարօտ Հայ երկրագործին սերմնացու բաշխելու :

Միութիւնը մասնաւորապէս մեծ դեր կատարած է Նիկիոյ վերջին աղէտքին բացաճ

աջակոր վերքը դարձանելու . որովհետեւ նպաստը ներքը զրկողներէն եղած է ինքը , մեծ ալազութեամբ և կանոնադրութեամբ . բայց ի իր դրոշմէն այդ նպատակին յառաջացածն գումարէն , Տնտեսականութեան մը ևս կարգիւնով հաւաքած է 253,716 եգիպ. դրուշ, զոր ուղարկած է Երկիրիկու :

Այժմ : իր եւրամայ առեղեկագրին մէջ , Միութեան կեդր. վարչական ժողովը ինքն իսկ իր յայտարարէ թէ այսուհետեւ ջանադիր պիտի լինի ըլլալ իր ծրագիրը ունիլ ընդամենութեամբ զորոնդրու . « Եւրոյն վայրէնանէն » ինքիւնք . նիս գտանք այնպիսի ահաւոր թշուառութեան մը առջև , այնքան թաղմազահանք պէտքերու առջև որ մեր բոլոր բարի կամեցողութիւնը և յայտան թաղադրութիւնը չի գործէին փափաքուածին չափ օգնութիւն Տեսնելու : Յաճախ խաղէպ արեւմտքներու և հասգին կարողութեան պատճառաւ , հացագինն և սերմնացի համար նիւթեան նպատի հարկաւորութիւնը ինչպանքներու մէջէն քաղուեցանք էն անհրաժեշտներուն միայն մնաւմը գոհացում ապա մեր նպատակը ներք յայտնեցնելով պարագային համեմատ հաշուին կաթ սերմնացուի Նա յայտնեց , չիլըցանք զժրագործարար դրոշագրիւ ընկերութեանն կապուակին մնացեալ մասը , որ մեզի համար աւագ կարեւորութիւն ունի և որուն մէջ իսկ իր կայանայ Միութեան պիտակոր գործ , այսինքն նպատակ ընդհանրապէս հայ ժողովրդին բարոյական և մտաւորական զարգացումին , և զմանակեւ կարելի եղած չափով հայ գիւղացիներուն հզաւորեանական միջոցներ ընկերութեանն և այրհետագործութեան վերաբերեալ մասնաշառուկ նախագիտելիքները արկեցնելով անոնց : Չենք կարող սակայն մեր ուշադրութեանէն հեռացնել Միութեան նպատակին այս շատ կարեւոր մասը , զոր և ոչ մէկ թանց պիտի խնայենք գոթապիտիլ լու համար . անմիջապէս որ ներքին պարագաները » որ մեզ սահմանափակելիքն ջարգել . Աղբատախմի մը դերին մեջ . արգարե , համարաւոր ենք , յայտնեցով է միայն որ Միութիւնը պիտի յաջողի փառացեալպէս լրացնել իր իսկն առաջադրութիւնը :

Արդարեւ , Միութեան կանոնադրութիւնը , խմբագրուած 1906ին , կը պարունակէր արդէն հետեւեալ յօդուածները .

Նպատակ . — Ա. Արարեանի հայ ժողովրդին մտաւոր և բարոյական զարգացմանը նպատակ . Բ. Անոր նիւթական ու անտեսական կացութիւնը բարւոյնը աշխատել , որ Այս արդիւնքը յաւաք բերելու ծառայող գործ է ձեռնարկ կամ հրատարակութիւն քաղաքիւն : Երրորդ . — Հայագրի գիւղացիներուն նպատակ , անոնց հայրենիքի շուրտ , կենդանի և մշակելի հողեր :

« Գիւղերու մէջ մշակութեան վրայ ալիսն զրկմանական գիտելիքները տարածելու , տեղական արհեստագործութեանց զարգացումն նպատակու , երկրին պայմաններուն համապատասխան եղանակով աշխատութեան և արդիւնաբերութեան նոր միջոցներ արտադրելու » :

Միութիւնը ուրեմն պիտի հետեւ պիտի ջանալ նաեւ իր ծրագրին այս էական կէտերով զարդելուն : Այս ոգով , վերջին ընդհ. ժողովը աւելցուցած է նոյն իսկ կէտը յօդուածին վրայ հետեւեալ կարեւոր հատուածը որ « Այնպէս ինչպէս » ինչպէս ինչպէս կարեւորագոյն մասը կարգւած է արգելի , « ինչպէս կամ նպատակով ժողովը վարձարաններ , մտաւորագարաններ , ընկերացութիւններ , արհեստանոցներ , հեռագրանոցներ , խմբագրանոցներ , դրոշմանոցներ և որիչ նմանօրինակ հաստատութիւններ » :

Այսպէս ամուր ու պակասով հիմնելու վրայ դրուած ընկերութիւն մը , վարչական կարողութիւններ , յարատեւութեան ոգի ունենալին զորովայն կարողացանող Հայերու ընկերութեանն արդի , յաջորդ ընդարձակ և ամենակենսական հրապարակ մը , հոշուած է բարձրագոյնն ու փառաւոր պարագայ ունենալու : Նկատի ունենալով մանաւանդ ճաշկաստանի ներկայ կացութիւնը որ այդ ծրագրին իրագործման համար շատ նպաստաւոր պայմաններ կը չենկայացնէ :

Յիշատակ ու բարձրագոյնի ծրագիրը իրականացնելու համար , Միութեան միջոցները հետեւին զիս բաւական ընդարձակ : Միութիւնը ունի ընդ ամենը 686 անդամ : մեծ մասը եգիպտոսի մէջ , մաս մը՝ Անգլիա , Ֆրանսա , Ամերիկա , Թուրքիոյ մէջ : Գեո. Իզմիր միայն : Երկրորդականօրին ըլլալով Գահիրէ , ունի մասնագիւղեր : Աղբատախմի , Փրովանս , Նիւ-Ենգլան , Գիւղեր , Գիւղեր :

Ցեղեկագիրը կը յայտնէ թէ Միութիւնը որոշած է մասնաձեւերը հիմնել Պոլսի և Ցաճկաստանի ուրիշ կարևոր քաղաքները:

Ամէն Հայ պէտք է այսպէս իր այդ ընկերութիւնը գտնէ այն տարածութեամբ, միջոցներու արն ընդարձակումը որ անհրաժեշտ են իր ծրար ծիրը անդրադրուի իրագործելու համար: Ցաճկաստանի Հայութիւնը անշուշտ իր խանգարանից տարիքները պիտի բերէ այդ ընկերութեան: Ցանկալի է զոր արտասահմանի մէջ ևս մասնաձեւերը բազմապատկուին: Իսկ նմանօրինակ ձգտումներու գոհացում տարու նպատակով հիմնուած ուրիշ ընկերութիւններ, ինչպէս օրինակի համար Փարիզի Հայկական միութիւնը, ըստ իս՝ պէտք է որ այժմ Հ. Բ. Լ. Միութեան մասնաձեւի գերու փոխարկուին:

Հ. Բ. Լ. Միութիւնը արտանի է ըլլալու, և պիտի ըլլայ, հայկական մեծ հաստատութիւն մը, որուն պիտի նշանակուի Հայը իր լուսնի սիրով փառաբանէ, և որուն ունեւոր Հայը կը յանձնէ իր խոշոր նուիրատուութիւնը կամ կտակը 1):

* * *

Անո՛ր և բարեկամութեամբ իմացալ Մշակման Թէ Երուանդ Լալայեան հրապարակ հանած է արդէն իր Ազգամը հայկական բնագրաբանութեան և ճարտարապետական յիշատակագրութեան: Թիֆլիսի մէջ ես հաճողքն ունեցայ անձամբ տեսնել այն բազմաթիւ շարքը լուսանկարներու որ կը ներկայացնեն Ապոլոն Պարսի և Կոթ-Պայազետ գաւառներու բնանկարներ, արկապիտի՝ տեղական հագուստով, քանդակագործական նշխարներ և ճարտարապետական յիշատակարաններ: Մինչեւ ցարդ եղած այդ փառքի ձեռնարկներէն՝ շատ անելի յաջող և լիակատար է այդ հաւաքածուն: Լալայեան, որ իւր մասնագէտ ազգագրաբան վաղուց ի վեր՝ իր Աշխարհիւն Հնդկութիւն, իր մասնաձեւ հրատարակութիւններով, և իր կազմած Ազգագրական թանգարանով, կը կարարէ, մեծ գիտակցութեամբ, մեթոտով, եռանդով և անձնուիրութեամբ, գործ մը անհունապէս օգտակար և կարեւոր՝ մեր տոհմային ինքնաձա-

նաչման տեսակետով, այս ձեռնարկին մէջ ևս ի յայտ բերած է իր վարդապետ-գործիչի բոլոր լուսնակալին յատկութիւնները: Ահագին ներդրութիւն ու զոհողութիւններ յանձն առնելով՝ հետն առած արաքնակարգ լուսանկարիչ մը՝ Պ. Երմաքովը, ճայրէ ծայր աչքեւան է ուսանական Հայաստանի այդ երկու գաւառները, ամենէն անձնութիւն ձեռքած անիւններն ու խորհրդը մտած, խուզարկած, ուսումնասիրած է երևան հանած ու լուսանկարել առած է հայ ճարտարապետութեան և քանդակագործութեան զմայելի նմուշներ՝ որ բոլորովին անյայտ էին ցարդ հայ հասարակութեան: Լուսանկարներ մեծազոր են և վերին ծայր յայտը: Լալայեան չէ շատացած եկեղեցիներու կամ փառքերու ամբողջութեան լուսանկարը տալով, այլ և մեծ ու յատկ լուսանկարը քանդակագործական գեղեցիկ մասերով՝ պատուհան, դռն, պատի վրայ քանդակներով անձնաւորութիւններ կամ պատկերներ, ևն: Առ այժմ Ազգամը ձեռք հրատարակած է Այոց Չորին պատկանող 126 լուսանկարները, անոնք մասին հայերէն, ռուսերէն և ֆրանսերէն ամփոփ տեղեկութիւններ պարունակող յառաջաբանով մը: Մտադիր է ի մտայն հրատարակել նաև Կոթ-Պայազետի վերաբերեալ Ազգամը: Իւրաքանչիւր ալպովի զինն է 100 ռուպլի: Գնելու ուղղութիւնը պէտք է գիմնել Պ. Երմաքով Լալայեանին, Behoutovskaja, 14, Tiflis.

Ամէն ունեւոր Հայ, որ անտարբեր չէ գէպ ի իր ազգն ու ազգային գեղարուեստը, պէտք է իր սալոնը զարդարէ այդ հոյակապ հաւաքածոյով: Մեր բաթմաբոյն ուսումնասիրաններն ու մեր մեծ մասնաւորակները պէտք է ունենան այդ հաւաքածուն օրինակ մը:

Ահհրաժեշտ է իրախուսել Պ. Լալայեանը իր այս ձեռնարկին մէջ, օրպէս զի կարենայ շարունակել այդ գործը և տայ մեզի ուսանական և թրքական Հայաստանի բոլոր գաւառներուն նուիրուած նմանօրինակ ալպոմներ:

Մենք թիթեւորեն ու ագիտօրեն կը մեղադրենք մեր նախնիքը՝ ինչ հարուստ և ինքնատիպ արուեստ մը չեն արտաբերած: Լալայեանի ալպոմները պատր հակառակը՝ փառաբանում են: Միշտ տանք իրեն օր լիովին ի կատար հանէ այդ ապագայումը, մեզ համար այնքան շահեկան ու սրտապոհիչ:

Ահա՛ գործիչ մը որ իր գերը կը կատարէ հոյակապօրէն: Թող հասարակութիւնն ալ իր պարտը կատարէ.

Ա. Զ.

1 Կեդր. վարչական ժողովը կը բաղկանայ հետեւեալ անձնաւորութիւններէն, զանոնք Պոլսի փառա ևս Պ. Երմաքով, անձնակալ, վսեմ. կառույց Արքի փառա ևս Պ. Երմաքով, փոխ-անձնակալ, Պ. Մ. Անդրանիկեան, գանձակալ, Պ. Վահան Մալիկեան, անձնակալի. Պ. Պ. Առանի պէ նուպար, Գրիգոր Եղիայեան, կարակալ պէ Շերիսեան, Մ. Մարկոսով պէ: Անձնակալի խմբակէ՛ Mr. V. Malezian, Ismailieh, Le Caire: Գանձակալի խմբակէ՛ Mr. M. Antranikian, 10 rue Nubar Pachá, Le Caire.